

Återfynd av bronsrörbock *Donacia antiqua* i Norrbotten (Coleoptera, Chrysomelidae)

HÅKAN LJUNGBERG

Ljungberg, H.: Återfynd av bronsrörbock *Donacia antiqua* i Norrbotten (Coleoptera, Chrysomelidae). [Rediscovery of the reed beetle *Donacia antiqua* in northern Sweden.] – Entomologisk Tidskrift 138(3-4): 161-166. Uppsala, Sweden 2017. ISSN 0013-886x.

Donacia antiqua Kunze 1818 is one of the most poorly known reed beetles in Sweden, known only from a single specimen found in the 1970s and red-listed as Data Deficient on the Swedish 2015 Red list. In a targeted search in the province Norrbotten in mid-June 2017, the species was found at 10 out of 23 investigated sites. All specimens were found along small or medium-sized, often swiftly running rivers with firm, sandy or silty substrate. In this habitat, *D. antiqua* was the dominant reed beetle. Several specimens were observed feeding on male inflorescences of the sedge *Carex aquatilis*, which seems to be the main food-plant. *Carex aquatilis* is a common plant in many different habitats, growing also along more slowly flowing rivers with muddy bottom, but in such habitats *D. antiqua* was replaced by other reed beetle species, e.g. *Donacia aquatica* and *Plateumaris sericea*. It is likely that the species has a larger distribution in Sweden, but it may nevertheless have suffered some habitat loss due to many rivers being exploited for hydroelectric power.

Håkan Ljungberg, ArtDatabanken, Box 7007, 75007 Uppsala. E-post: hakan.ljungberg@slu.se

Bladbockar är långhorningslika bladbaggar som lever på strand- och vattenväxter, t.ex. olika arter av starr och andra halvgräs. Både bladbockarna själva och deras värdväxter kan vara svåra att identifiera i fält, vilket har bidragit till att kunskapen om arternas utbredning och exakta krav har släpat efter. I tidigare artiklar (Ljungberg 2013, 2016, Ljungberg m.fl. 2014) beskrivs hur riktade eftersök har visat att några av de bladbockar som bara hittats enstaka gånger i Sverige och därmed förmodats vara mycket ovanliga i själva verket är relativt vanliga. För att hitta dem behöver man bara leta på rätt värdväxt och i rätt miljö. Sist kvar på listan över förmodade rariteter att eftersöka var bronsrörbock *Donacia antiqua* Kunze 1818. I denna artikel redovisas resultatet av ett försök att återfinna arten i Norrbotten.

Bronsrörbock *Donacia antiqua* Kunze 1818

Bronsrörbock (Fig. 1) är en medelstor rörbock som tillhör gruppen som har kort flikade tredje fotsegment. Kroppens ovansida är enfärgat mörkt koppar- eller bronsglänsande, vilket ger vissa likheter med bunkestarrsbock (*D. springeri*) eller matt rörbock (*D. obscura*), men liksom hos mässingsrörbock (*D. brevitarsis*) är ytan påfallande blank. Utmärkande för arten är främst att täckvingarnas ojämnheter är mycket tydliga. Längs täckvingesömmen finns flera par bucklor, varav det andra paret framifrån är särskilt djupt intryckt. Också täckvingens sidoparti är tydligt nedsänkt, och avgränsas från mittpartiet av en svag längsgående ås. Denna löper snett inåt-bakåt från skuldran till en tredjedel från täckvingespetsen, och därifrån parallellt med sömmen. Täckvingarnas ojämnheter kastar slagskuggor som

Figur 1. Hona av bronsrörbock (*Donacia antiqua*). Individuen är från Oulanka, norra Finland. Foto: Linda Nyman.

Female of *Donacia antiqua*. Specimen from Oulanka, Finland. Photo: Linda Nyman.

ger arten ett karakteristiskt utseende redan i fält (Fig. 2). Liknande täckvingestruktur finns hos flera andra *Donacia*-arter (tydligast hos guldrörbock *D. bicolora*), men är inte alls lika utpräglad hos någon av bronsrörbockens förväxlingsarter. För mer information om hur arten känns igen, se Artnyckeln (<https://artnyckeln.se/type/donaciinae-1009063-fullbildade-bladbockar>).

Bronsrörbockens världsutbredning sträcker sig från Nord- och Östeuropa till västra Sibirien (Löbl & Smetana 2010), och arten är närmast känd från Finland (Fig. 3), Estland, Lettland, Litauen och Polen. Äldre litteraturuppgifter från Danmark och södra Sverige har däremot berott på förväxling med mässingsrörbock (*D. brevitarsis*) (Hansen 1927, Nyholm 1950, Ljungberg 2016). Först nyligen upptäcktes i en museisam-

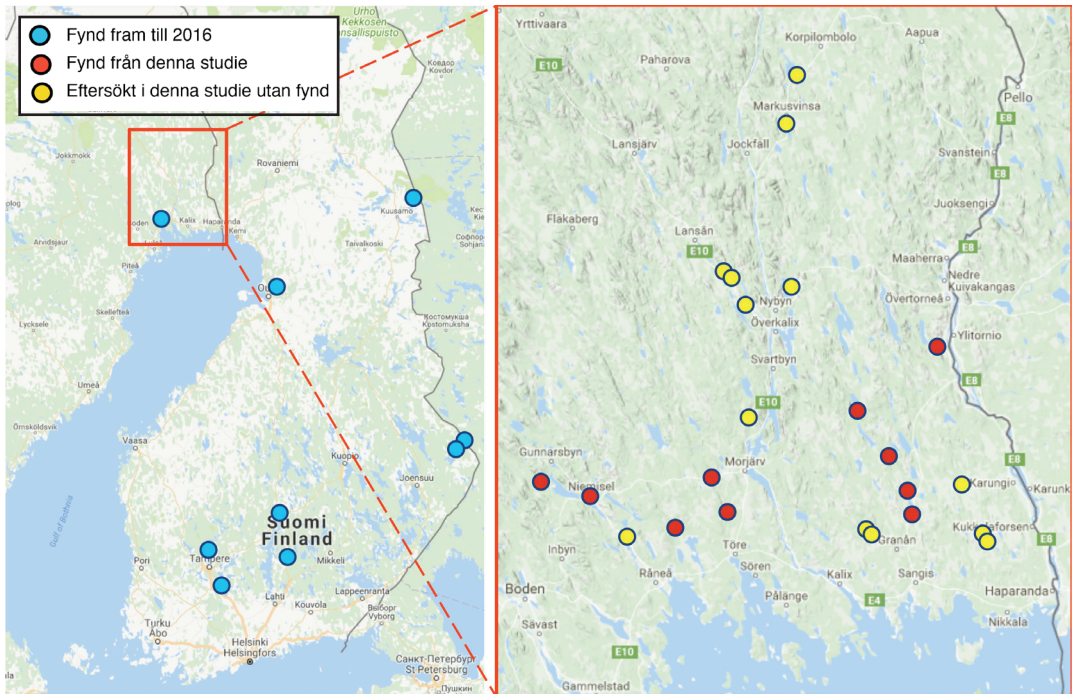
Figur 2. Bronsrörbock (*Donacia antiqua*) sågs ofta aggregerat på norrlandsstarr (*Carex aquatilis*). De djupa groparna längs täckvingesömmen och täckvingarnas intryckta sidoparti syns tydligt på bilden. Kukasjoki, Norrbotten. Foto Håkan Ljungberg 12/6 2017.

Donacia antiqua on *Carex aquatilis*.

ling en svensk individ av bronsrörbock, insamlad av Bengt Vidgren i trakten av Vitå i Norrbotten på 1970-talet (Wanntorp 2015). Några närmare uppgifter om detta fynd har inte stått att finna. I Finland (Kuusamo) är arten funnen på en högvuxen starrart i en stillaflytande älv med sandbotten (Clayhills 2015, pers. medd.), men det finns också fynd från sjöstränder. På svenska rödlistan 2015 (Gärdenfors 2015) togs arten upp i kategorin Kunskapsbrist (DD).

Undersökningen

Insamlingar gjordes under dagarna 10-14 juni 2017, och med utgångspunkt från de finska fynden inriktades eftersöket på rinnande vatten. Det framgick snart att tidpunkten kanske inte var den mest optimala för att leta efter bladbockar.

Figur 3. Svenska och finska fynd av bronsrörbock (*Donacia antiqua*). Blå cirklar = fynd fram till 2016. Inom det undersökta området (förstorat till höger) är lokaler med fynd av *Donacia antiqua* markerade med röda cirklar och lokaler utan fynd markerade med gula cirklar. Modifierad karta från Artportalen, samt finska fynd från Expertgruppen för finska Coleoptera.

Swedish and Finnish records of *Donacia antiqua*. Blue circles show records before 2017. Within the investigated area in this study (red rectangle) sites with records of *Donacia antiqua* are marked by red circles, sites without findings by yellow circles.

Försommarens väder hade i Norrbotten varit ovanligt kallt med snöfall så sent som i slutet av maj, och även i kustlandet låg snödrivor kvar här och där i skuggiga lägen. Vattenståndet var fortfarande högt i de större älvarna och även vid stränder av sjöar och tjärnar hade starren knappt hunnit över vattenytan. Inledande tankar på att också söka efter guldkantad rörbock (*Donacia aureocincta*) vid tjärnar med gungflystränder fick överges helt – i den miljön fanns ingen blommande starr alls.

Trots – eller möjligen tack vare – den tidiga tidpunkten så visade sig bronsrörbocken vara lätt att hitta, och dök upp redan vid det första vattendraget; Kvarnån, ett biflöde till Råne älv. Under de följande dagarna hittades arten vid flera ytterligare vattendrag: Abramsån (även den ett biflöde till Råne älv), Vitån, Töre älv (två

lokaler), Kypasån, Kukasjoki (två lokaler) och Sangisälven (de tre sistnämnda är delsträckor av samma vattendrag) samt Armasjoki (ett biflöde till Torne älv). Sammanlagt hittades bronsrörbocken på 10 av 23 undersökta lokaler vid vattendrag med starrvegetation längs kanterna (Fig. 3). Vid Vitån hittades arten nära Vitåfors, och även om exakt lokaluppgift saknas för Bengt Vidgrens fynd så verkar det troligt att Vitån är det vattendrag där arten hittades redan på 1970-talet.

Årna där bronsrörbock hittades var medelstora (5-25 meter breda), och varierade från måttligt strömmande (Fig. 4) till snabbt strömmande eller forsande (Fig. 5). Stränderna bestod av sand eller siltig sand, och var vid de snabbast rinnande vattendragen ofta steniga. Dominerande starrart vid rinnande vatten i

Figur 4. Habitat för bronsrörbock (*Donacia antiqua*) vid Abramsån, Norrbotten. Vattendraget är här relativt lugnflytande, med branta strandbrinkar av siltig sand. Vårdväxten norrlandsstarr växer tillsammans med kabbeleka. Foto Håkan Ljungberg 10/6 2017.

Habitat for *Donacia antiqua* by a small, slowly running river in Norrbotten. The food-plant *Carex aquatilis* grows together with *Caltha palustris* on silty sand.

Figur 5 Habitat för bronsrörbock (*Donacia antiqua*) vid Kypasån, Norrbotten. Vid en forssträcka som denna är stränderna flacka och steniga med ett underlag av sand. Foto Håkan Ljungberg 14/6 2017.

Habitat for *Donacia antiqua* by a more rapidly flowing river in Norrbotten, with a low, stony river edge.

Norrbotten är norrlandsstarr (*Carex aquatilis*), och bronsrörbocken hittades uteslutande på denna starr, som växte i oftast glesa bestånd tillsammans med kabbeleka (*Caltha palustris*). Starran hade till stor del inte gått i blom, och där den blommade hade oftast endast hanaxen utvecklat. Bronsrörbockarna satt ofta i små

grupper i starrstrånans topp, gärna inkrupna i de halvöppna bladslidorna (Fig. 2). På flera platser sågs individer ätande på de knappt utslagna hanaxen, vilka bitvis var helt rengnagda (Fig. 6). Parande individer sågs också (Fig. 6). Bronsrörbocken uppträdde på flera platser, särskilt där vattnet var snabbt strömmande eller

forsande – i stort antal (sammanlagt sågs mer än 70 individer). Då var den vanligen den enda bladbocken, men vid några av vattendragen påträffades också regnbågsrörbock (*Donacia aquatica*) och/eller kärrjuvelbock (*Plateumaris sericea*).

Norrlandsstarr är allmänt förekommande i Norrbotten, och växer i stora och täta bestånd även i strandkärr med dyigare botten längs mer långsamt rinnande vattendrag. I sådana miljöer hittades bronsrörbock inte – i stället var regnbågsrörbock och kärrjuvelbock talrika.

Hur vanlig är arten?

Vid detta eftersök hittades arten vid ungefär hälften av de undersökta vattendragen, och på flera platser talrikt. Norrlandsstarr är vanligast i norra Norrland (Hultén 1971), men förekommer ända ner till nedre Dalälven (Jonsell 2010), och finns även här och var i Svealand och Götaland (Georgson 1997). I Norrland finns många vattendrag med en storlek och vattenföring som liknar de ovan beskrivna, och man kan undra hur arten har undgått upptäckt tidigare. Eftersom de största vattendragen i området (Kalixälven, Ångesån, Torneälven) knappast undersöktes så finns möjligheten att arten förekommer även längs större älvar. Mot det talar att inga fynd gjorts vid de insamlingar som tidigare gjorts längs svenska älvar (Lindroth & Palm 1934, Palm & Lindroth 1936, 1937). Fynden från denna undersökning visar att lämpliga miljöer finns längs små och medelstora vattendrag, medan de stora älvarna återstår att undersöka. Baserat på utbredningen i Finland och Baltikum och förekomsten av mindre vattendrag i Sverige finns inget som talar emot att bronsrörbockens utbredning omfattar en stor del av norra Sverige.

Bronsrörbocken är i Finland rödlistad som Nära hotad, NT (Rassi m.fl. 2010). I Sverige är den som sagt DD, men en framtida rödlistning beror nu på om det går att se något hot mot artens livsmiljö. Nästan alla vattendrag i Norrlands skogstrakter är påverkade på något sätt. Utöver vattenreglering (Berglind m.fl. 1997) – som ofta påverkar just forssträckor mest – har flertalet norrländska vattendrag rensats mer eller mindre hårt för att underlätta timmerflottning (Nilsson 2007). Många strandmiljöer har ödelagts genom att sten och block lagts upp längs kanterna, för

Figur 6. Bronsrörbock (*Donacia antiqua*) i parning på hanax av norrlandsstarr. Näringsgnag likt de som syns på bilden observerades på flera platser. Kypasån, Norrbotten. Foto Håkan Ljungberg 14/6 2017.

Mating pair of *Donacia antiqua* feeding on male inflorescence of *Carex aquatilis*. Evidence of feeding – such as seen here – was observed on several locations.

att hålla strömfåran fri. Även flottrensningarna har haft störst påverkan på de snabbt strömmande eller forsande sträckorna. En art som likt bronsrörbocken är knuten till dessa riskerar att ha påverkats negativt av både reglering, kanalisering och rensning. För att bringa mer klarhet i den frågan behöver arten eftersökas längs fler vattendrag även söder om Norrbotten, och jag hoppas att denna artikel kan stimulera till ett bredare eftersök.

Slutord

De dåligt kända rörbockarna bunkestarrsbock (*Donacia springeri*), mässingsrörbock (*Donacia brevitarsis*) och bronsrörbock (*Donacia*

antiqua) illustrerar ett generellt problem. När arttillhörigheten inte säkerställs förrän efter hemkomsten, och värdväxten dessutom är svårbestämbar i fält, kan artspecifika beroenden förbli oupptäckta. På så sätt kan tre arter kända som rariteter med den generella värdväxten "starr" visa sig vara specifika på tre olika starrarter, och i själva verket inte alls ovanliga. Säkert finns fler liknande fall bland skalbaggar. Ett tänkbart exempel kan vara vivelsläktet *Dorytomus*, där nio svenska arter – varav flera sällan hittas – är knutna till viden (*Salix*). I likhet med starr är viden svårbestämbara växter, som ofta växer flera arter tillsammans och dessutom hybridiserar vilket försvårar identifiering. Kanske är några av våra "sällsynta" *Dorytomus*-arter i själva verket vanliga, bara man letar på rätt *Salix*-art?

Tack

Upprinnelsen till artikeln är Hans-Erik Wanntorps upptäckt av en svensk individ av bronsrörbock, vid en genomgång av svenska Donaciiner i samlingar. Ett stort tack till Tom Clayhills, Petri Martikainen, Jyrki Muona och Matti Virtala för uppgifter om finska fynd, och till Roger Mugerwa Pettersson som skänkte individer till fotografering. Ett stort tack också till Linda Nyman för utsökta foton på baggar, och till Sanna Nordström för bra synpunkter på manuskriptet och allmän uppmuntran. Slutligen ett varmt tack till Henrik Wallin och sonen Nicklas, som några veckor efter min resa lyckades med den märkliga bedriften att i en vägkant i Norrbotten återfinna ett av mig borttappat insamlingsrör med en individ av bronsrörbock i.

Litteratur

- Berglind, S.Å., Ehnström, B. & Ljungberg H. 1997. Strandskalbaggar, biologisk mångfald och reglering av små vattendrag - exempel Svartån och Mjällån. – Entomologisk Tidskrift 118: 137-154.
- Georgson, K. (red.) 1997. Hallands flora. – SBF-förlaget, Lund.
- Gärdenfors, U. (red.) 2015. Rödlistade arter i Sverige 2015. – ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Hansen, V. 1927. Danmarks fauna, Biller VII, Bladbiller og Bønnbiller. – Köpenhamn.
- Hultén, E. 1971. Atlas över växternas utbredning i Norden. Andra upplagan. – Generalstabens litografiska anstalt, Stockholm.
- Jonsell, L. (red.) 2010. Upplands flora. – SBF-förlaget, Uppsala.
- Lindroth, C.H. & Palm, T. 1934. Bidrag till kännedomen om Coleopterfaunan i övre Norrlands kustland. – Göteborgs kungl. vetenskaps- och vitterhets-samhälles handlingar (B) 4.
- Ljungberg, H. 2013. Springers rörbock (*Donacia springeri*) – hur utbredd kan den vara i Sverige? – Entomologisk Tidskrift 134 (3): 130-134.
- Ljungberg, H. 2016. Ny kunskap om biologi och förekomst hos tre dåligt kända bladbockar (Coleoptera, Chrysomelidae). – Entomologisk Tidskrift 137 (3): 65-77.
- Ljungberg, H., Lundberg, S. & Wanntorp, H.-E. 2014. Vattenlevande bladbaggar: *Macrolea appendiculata* och *M. mutica* i sjöar i Mälardalen (Coleoptera, Chrysomelidae). – Entomologisk Tidskrift 135: 97-104.
- Löbl, I. & Smetana, A. 2010. Catalogue of Palaearctic Coleoptera. Volume 6, Chrysomeloidea. – Apollo Books, Stenstrup.
- Nilsson, C. (red.). 2007. Återställning av älvar som använts för flottning. En vägledning för restaurering. Rapport 5649. – Naturvårdsverket.
- Nyholm, T. 1950. Zur systematik der nordeuropäischen Donacien. – Proceedings of 8th Int. Congress of Entomology: 156-163. Stockholm
- Palm, T. & Lindroth, C.H. 1936. Coleopterfaunan vid Klarälven, I. Allmän del. – Arkiv för Zoologi 28A (19): 1-41.
- Palm, T. & Lindroth, C.H. 1937. Coleopterfaunan vid Klarälven, II. Speciell del. – Entomologisk Tidskrift 58: 115-145.
- Rassi, P., Hyvärinen, E., Juslén, A. & Mannerkoski, I. (red.) 2010. The 2010 Red list of Finnish species. – Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus. Helsinki.
- Wanntorp, H.-E. 2015. Artfaktblad, *Donacia antiqua*. – <http://artfakta.artdatabanken.se/taxon/212587>. ArtDatabanken.